

PENGGUBALAN PERLEMBAGAAN NEGERI BRUNEI 1959: SATU SOROTAN SEJARAH

Siti Nor Anis Nadiah Haji Mohamad
Universiti Islam Sultan Sharif Ali
19mr113@siswa.unissa.edu.bn

Dr Mariam Abdul Rahman
Universiti Islam Sultan Sharif Ali
mariam.rahman@unissa.edu.bn

ABSTRAK

Pertapakan kuasa barat di Negara Brunei Darussalam telah mengubah corak pemerintahan negara. Perlembagaan Negeri Brunei 1959 yang dianggap sebagai dasar kepada corak pemerintahan dan pentadbiran bagi Negara Brunei Darussalam merupakan antara kebijaksanaan Sultan Haji Omar Ali Saifuddien Sa'adul Khairi Waddien, Sultan Brunei Ke-28 bagi melepaskan Negeri Brunei dari terus berada di bawah naungan British. Kertas kerja ini membincangkan sejarah penggubalan Perlembagaan Negeri Brunei 1959. Kajian yang berbentuk kualitatif ini menggunakan kaedah analisis kandungan daripada pelbagai sumber sekunder dan juga sumber primer bagi menghuraikan peristiwa-peristiwa yang berkaitan dengannya. Hasil kajian mendapati bahawa penggubalan Perlembagaan Negeri Brunei 1959 telah dapat mengembalikan kedudukan Negeri Brunei Darussalam sebagai sebuah negara yang merdeka berkerajaan sendiri yang berlandaskan falsafah Melayu Islam Beraja. Kekuatan Perlembagaan ini telah memperkukuh tamadun Islam di Negara Brunei Darussalam.

Kata Kunci: *Sejarah, Perlembagaan, Negeri Brunei, Sultan Omar Ali Saifuddien III, British.*

PENGENALAN

Seawal tahun 1500an kuasa-kuasa barat telah mula bertapak di negeri-negeri Asia dan khususnya di Asia Tenggara yang mana beberapa buah negeri di kepulauan Indonesia telah diduduki Belanda, Indo-China ditakluki Perancis, Filipina ditakluki oleh Sepanyol dan kemudian oleh Amerika. Burma, Malaya dan Singapura dikuasai oleh British.

Negeri Brunei juga tidak lepas dari berhadapan dengan kemasukan kuasa barat. Perjanjian yang ditandatangani Brunei bersama British pada tahun 1800an merupakan titik permulaan dominasi kuasa barat di Negeri Brunei. Pada tahun 1847, satu perjanjian persahabatan dan perniagaan telah ditandatangani. Pada 17 September 1888, satu perjanjian perlindungan dengan pihak British telah ditandatangani (Dr Mohd Jamil Al-Sufri, 1992). Perjanjian 1888 telah

meletakkan Negeri Brunei di bawah perlindungan Kerajaan British namun perjanjian tersebut tidak memberi hak kerajaan British untuk campur tangan dalam pentadbiran Negara. Seperti yang disebutkan dalam perjanjian:

“The state of Brunei shall continue to be governed and administered by the said Sultan Hashim Jalilul Alam Aqamaddin and his successors as an independent State, under the protection of Great Britain, but such protection shall confer no right on Her Majesty’s Government to interfere with the internal administration of the state further than is herein provided...”

Pada 3 Disember 1905 dan 2 Januari 1906, satu perjanjian tambahan telah ditandatangani antara Brunei dengan kerajaan British. Perjanjian 1905 dan 1906 telah meletakkan Negeri Brunei di bawah Sistem Residen. Pelantikan Residen British di Negeri Brunei sebagai penasihat Sultan telah memberikan pihak British tanggungjawab dalam menguruskan hal ehwal pentadbiran Brunei dan menghadkan kuasa sultan terhadap urusan berkaitan dengan ugama Islam dan adat istiadat sahaja. Seperti yang disebutkan dalam perjanjian:

“His Highness will receive a British Officer to be styled Resident and will provide a suitable Residence for him. The Resident will be the Agent and Representative of His Britannic Majesty’s Government under the High Commissioner for The British Protectorate in Borneo, and his advice must be taken and acted upon all questions in Brunei other than those the Mohammaden religion...”

Menyedari akan terhadnya kuasa sultan berbanding dengan Residen British, hasrat bagi mengembalikan kedaulatan pemerintahan Negeri Brunei dan mengukuhkan institusi kesultanan Brunei diteruskan oleh Sultan Omar Ali Saifuddien III setelah kemangkatan Sultan Ahmad Tajuddin pada tahun 1950. Oleh itu, Sultan Omar Ali Saifuddien III telah mencadangkan pembentukan satu piagam bertulis untuk membentuk sebuah kerajaan sendiri yang bebas dari sebarang naungan. Sebagaimana titah baginda:

“Bahawa pada suatu masa tadi-nya adalah tujuan dan maksud Beta hendak memberikan kepada ra’yat2 suatu perlembagaan yang tertulis dan dengan perlembagaan itu maka peraturan yang sesuai boleh di-buatkan untuk pemerintahan dan kemakmuran Negeri Brunei kita.”

(Petikan Titah Kebawah Duli Yang Maha Mulia Paduka Seri Maulana Begawan Sultan Haji Omar Ali Saifuddien Sa’adul Khairi Waddien, Pameran Sejarah Perlembagaan Negeri Brunei, bagi tahun)

Maka kertas kerja ini disediakan untuk membuat sorotan sejarah terhadap penggubalan Perlembagaan Negeri Brunei 1959. Kertas kerja ini memfokuskan kepada membuat sorotan terhadap tiga peringkat penggubalan perlembagaan iaitu penubuhan jawatankuasa bagi menyelidiki perlembagaan, perundingan perlembagaan di Brunei dan London dan penandatanganan dan pengisytiharan Perlembagaan Negeri Brunei 1959.

METODOLOGI

Kajian ini adalah berbentuk kualitatif. Maklumat kajian diperolehi melalui beberapa dokumentasi dan analisis kandungan daripada pelbagai sumber sekunder dan juga sumber primer bagi menghuraikan peristiwa-peristiwa yang berkaitan dengan penggubalan Perlembagaan Negeri Brunei 1959.

Kajian sejarah adalah merupakan kaedah kajian yang dilakukan melalui pengumpulan data secara sistematik dan penilaian data-data secara objektif terhadap peristiwa yang telah berlaku pada masa lepas (Chua Yan Piaw, 2016).

Kajian kualitatif adalah kajian yang menggunakan data berbentuk verbal dan konseptual berbeza dari kajian kuantitatif yang bergantung kepada data berbentuk nombor, angka atau numerikal. Strauss dan Corbin menyatakan kajian kualitatif digunakan dalam beberapa situasi iaitu satu, kajian bagi meningkatkan dan meluaskan pengetahuan sesuatu isu yang kurang diketahui dan dua, kajian bagi tujuan memperoleh perspektif baru terhadap isu yang memang sudah diketahui (David E. Gray, 2014).

Kajian kepustakaan merujuk kepada kajian yang dilakukan berpandukan kepada bahan-bahan dalam perpustakaan. Dalam konteks kajian ini, kajian perpustakaan digunakan bagi mencari bahan-bahan bertulis berbentuk fakta dan lain-lain maklumat berkaitan seperti sejarah, dokumen, buku-buku, jurnal, artikel dan majalah.

Analisis kandungan digunakan secara meluas dalam kaedah penyelidikan kualitatif. Analisis kandungan mempunyai tiga pendekatan yang berbeza iaitu konvensional, terarah dan sumatif (Dayangku Hajah Aqilah Pengiran Haji Salleh, 2015).

PENGGUBALAN PERLEMBAGAAN

Tujuan penggubalan Perlembagaan Negeri Brunei 1959 boleh dilihat melalui rangkap-rangkap dalam syair Perlembagaan Negeri hasil karya Muda Omar Ali Saifuddin. Antara rangkap-rangkap syair baginda yang menggambarkan tujuan penggubalan Perlembagaan adalah seperti berikut:

*“Perlembagaan Brunei nama ditara,
Setelah dicadangkan untuk negara,
Untuk kebajikan rakyat sugara,
Memperbaiki nasib derita sengsara”*

Berdasarkan rangkap syair tersebut di atas, Perlembagaan Negeri Brunei 1959 digubal adalah bertujuan untuk menjaga kebajikan rakyat dan memperbaiki nasib rakyat pada ketika itu. Dr Haji Mohammad bin Pengiran Haji Abdul Rahman berpendapat bahawa makna *derita sengsara* dalam syair tersebut sangat luas meliputi aspek politik, ekonomi, sosial, psikologi mental, fizikal, pendidikan, keagamaan dan perundangan (Dr Haji Mohammad Pg Haji Abd Rahman, 2011).

*“Merundingkan perlembagaan untuk mengusai,
Untuk mengusai negara dan rakyat,
Mudahan mendatangkan faedah muafakat,
Mudahan terhindar derita melarat,
Dengan izin Tuhan Yang Maha Kudrat”*

Syair di atas menjelaskan apabila Perlembagaan sempurna digubal ianya diharap akan dapat membantu dan memberi faedah kepada negara dan rakyat.

*“Penasihat sugara kerajaan Brunei,
Perlembagaan disusun seberapa bisai,
Meninggikan taraf negara yang permai,
Buat membersihkan negeri yang damai,

Membersihkan negara daripada kusut,
Melepaskan utau memutuskan barut,
Membuka simpulan kaban berkarut,
Membetulkan semula yang karut-marut”*

Selain itu, berdasarkan kepada rangkap syair di atas, Penggubalan Perlembagaan yang dihasratkan akan dapat mengembalikan kedaulatan Kesultanan Negara dan melepaskan dari terus menjadi sebuah negara yang berada di bawah naungan.

*“Berjumlah dua belas termasuk penasihat,
Menghadiri persidangan majlis mesyuarat,
Merundingkan negara sekalian rakyat,
Untuk kebajikan faedah masyarakat

Untuk faedah masyarakat dan bangsa,
Bagi kemakmuran negara dan nusa,
Aman dan tenteram mudahan sentiasa,
Dengan izin Yang Maha Kuasa”*

Syair di atas sekali lagi menerangkan bahawa Perlembagaan digubal adalah untuk memberi faedah kepada masyarakat dan negara. Jelas dilihat betapa Sultan Omar Ali Saifuddien mementingkan kebajikan rakyat dan negara baginda.

PENUBUHAN TUJUH SERANGKAI

Satu jawatankuasa telah ditubuhkan sebagai satu langkah permulaan untuk mencapai Penggubalan Perlembagaan bertulis Negeri Brunei. Jawatankuasa ini bertanggungjawab menyiasat dan memperoleh pendapat dan pandangan daripada rakyat di setiap daerah berkaitan cadangan Penggubalan Perlembagaan. Penubuhan jawatankuasa ini dirakamkan dalam Syair Perlembagaan Negeri Brunei hasil karangan Muda Omar Ali Saifuddien:

*Sebelum diambil langkah muktamad,
Dilantik komiti memberi maklumat
Pergi ke daerah bertemu rakyat,
Mencari fikiran suara muktamad*

Komiti atau badan yang dimaksudkan dalam syair di atas merujuk kepada Jawatankuasa Menyiasat Perlembagaan (JKMP), Jawatankuasa Perancangan Perlembagaan Baru yang kemudiannya dikenali sebagai Jawatankuasa Penasihat Perlembagaan (JKPP) (Dr Mohd Jamil Al-Sufri, 1992). Pada Julai 1953, Sultan Omar Ali Saifuddien III telah melantik tujuh orang pegawai yang terdiri daripada ahli-ahli Majlis Mesyuarat Negara, Wazir, Pengiran, Pehin dan orang perseorangan sebagai ahli dalam Tujuh Serangkai. Pegawai-pegawai yang dilantik bertanggungjawab untuk mendapatkan pandangan orang awam tentang cadangan untuk menubuhkan satu perlembagaan. Mereka dilantik untuk menyediakan laporan terperinci dan juga menjadi penasihat dalam merangka Perlembagaan tersebut (B.A. Hussainmiya, 1995). Jawatankuasa Perancangan Perlembagaan ini dinamakan sebagai Tujuh Serangkai dalam mengambil sempena tujuh orang ahli yang telah dilantik (Dr Haji Awang Asbol Haji Mail, et. al, 2012).

Seperti yang diterangkan sebelumnya, ahli-ahli Tujuh Serangkai terdiri daripada tujuh orang ahli. Sultan Omar Ali Saifuddien III melantik Yang Amat Mulia Pengiran Maharaja Laila Muda Kahar bin Pengiran Pemancha Pengiran Anak Mohd Yassin sebagai pengerusi Tujuh Serangkai (Dr Mohd Jamil Al-Sufri, 1992). Beliau adalah sepupu kepada Sultan Haji Omar Ali Saifuddien dan merupakan pelajar lepasan Kolej Kuala Kangsar (Dr Haji Awang Asbol Haji Mail, et. al, 2012).

Kemudian Setiausaha Tujuh Serangkai iaitu Yang Berhormat Pengiran Mohd Yusuf bin Pengiran Haji Abdul Rahim. Beliau dilahirkan pada 2 Mei 1923 di Kampong Kandang, Tutong. Beliau adalah merupakan diantara mangsa yang terselamat dalam pengeboman Hiroshima 1945. Selaku setiausaha dalam Tujuh Serangkai, beliau memiliki tanggungjawab yang *crucial* dalam menyusun laporan dapatan lawatan ke empat-empat daerah setebal 50 halaman. Laporan tersebut disiapkan pada tahun 1954 yang kemudiannya dihadapkan kepada Sultan Omar Ali Saifuddien III. (Abdul Hamid Abas, 1999).

Seterusnya ahli yang dilantik dalam Tujuh Serangkai ialah Yang Amat Mulia Pengiran Shahbandar Haji Mohd Salleh bin Pengiran Anak Haji Mohammad. Beliau merupakan ahli Majlis Mesyuarat Negeri yang sebelumnya memegang jawatan Pegawai Daerah Brunei dan Muara (Dr Haji Awang Asbol Haji Mail, et. al, 2012). Sifat dan keperibadian beliau dirakamkan oleh Muda Omar Ali Saifuddien dalam syair Perlembagaan seperti berikut:

*Kedua Pengiran Muhammad Salleh
Sudah naik haji Qurannya fasih
Berjawatan Chief Kadhi telah dipilih
Sekarang bergelar Shahbandar Salleh*

*Sekarang bergelar Pengiran Shahbandar
Kerana jasanya muda yang sedar
Menjadi kepala Cheteria Muktabar
Sangat memahami adat istiadat*

Yang Berhormat Pehin Orang Kaya Di-Gadong Haji Mohd Yusuf bin Pehin Jawatan Dalam Haji Awang Mohd Husain juga merupakan ahli dalam tujuh serangkai. Pada 23 Mac 1939, beliau dikurniakan gelaran Pehin Jawatan Dala Seri Maharaja sebelum menerima gelaran Pehin Orang Kaya Di-Gadong Seri Laila (Dr Haji Awang Asbol Haji Mail, et. al, 2012).

Kemudian Yang Berhormat Pehin Orang Kaya Shahbandar Haji Ahmad bin Haji Awang Mohammad Daud, ahli dalam Tujuh Serangkai. Seperti Yang Amat Mulia Pengiran Shahbandar Haji Mohd Salleh bin Pengiran Anak Haji Mohammad, beliau memegang jawatan Pegawai Daerah Brunei dan Muara yang dilantik pada 12 Jun 1956. Kemudian pada tahun 1957, beliau dilantik menjadi salah seorang dari Ahli Majlis Mesyuarat Negeri (Dr Haji Awang Asbol Haji Mail, et. al, 2012).

Ahli Tujuh Serangkai yang seterusnya ialah Yang Berhormat Pengiran Mohd Ali bin Pengiran Haji Mohd Daud yang juga dikenali sebagai Yang Amat Mulia Pengiran Pekerma Setia Diraja Sahibul Bandar Pengiran Haji Muhammad Ali bin Pengiran Haji Muhammad Daud (Abdul Hamid Abas, 1991). Beliau merupakan seorang pendidik yang dilahirkan pada 4 Oktober 1916 di Bandar Brunei. Beliau mula berkhidmat dalam pendidikan sebagai seorang guru pelatih di Sekolah Melayu Pekan Brunei dan pada 8 Februari 1933. Pada tahun 1934 hingga 1936, melanjutkan pembelajaran ke Maktab Perguruan Sultan Idris, Tanjung Malim, Perak (Dr Haji Awang Asbol Haji Mail, et. al, 2012).

Yang Mulia Pehin Datu Panglima Abu Bakar bin Awang Jambol sebagai ahli. Beliau merupakan Pegawai Daerah Tutong dan mula berkhidmat bersama kerajaan pada tahun 1929. Pada Tahun 1957, beliau dilantik sebagai salah seorang Ahli Majlis Mesyuarat Negeri. Keperibadian beliau dirakamkan dalam oleh Muda Omar Ali Saifuddien dalam Syair Perlembagaan Negeri Brunei seperti berikut:

*Abu Bakar Jeneral nama sebutannya
Amatlah kena barang lakunya*

*Ke sana sini membawa ianya
Tiada iwang barang gayanya*

*Tingkah kelakuannya sangatlah bisai
Bertutur kata amatlah pandai
Badannya kecil tetapi bergawai
Mengeluarkan cakap upas kerawai*

Lawatan Tujuh Serangkai ke seluruh Negeri Brunei bermula pada 13 Julai 1953 dan berakhir pada 5 Oktober 1953. Lawatan dimulakan dari Daerah Belait iaitu dari 13 Julai hingga 19 Julai; Kemudian lawatan ke Daerah Tutong iaitu dari 27 Julai hingga 7 Ogos; diikuti dengan lawatan ke Daerah Temburong iaitu dari 13 Ogos hingga 19 Ogos; dan diakhiri dengan lawatan ke Daerah Brunei dan Muara iaitu dari 1 September hingga 5 Oktober (Dr Haji Awang Asbol Haji Mail, et. al, 2012).

Hasil tinjauan dari seluruh daerah yang telah dijalankan oleh Tujuh Serangkai selesai dijalankan pada hujung tahun 1953. Satu laporan telah disediakan yang mengandungi persetujuan dan kesediaan rakyat bagi menyahut hasrat berperlembagaan baginda Sultan berjaya dikumpulkan seperti yang dinyatakan dalam syair berikut:

*“Komiti melawat kampung daerah,
Berjumpa ketua dan anak buah
Menerangkan maksud cadangan dicurah,
Semuanya setuju tiada membantah”*

*“Semua rakyat menyambut cadangan,
Bersukahati mendengarkan rancangan
Rakyat menghadapkan segala keterangan
Menyokong cadangan menguatkan rancangan”*

Kemudian pada tahun 1954, mereka telah dihantar ke negeri-negeri di Semenanjung Tanah Melayu untuk menjalankan tinjauan (Dr Mohd Jamil Al-Sufri, 1992). Rombongan ke Semenanjung Tanah Melayu dihantar pada bulan Januari 1954 selama dua minggu (B.A Hussainmiya, 1995). Tinjauan ini adalah bertujuan untuk mengkaji perlembagaan yang dilaksanakan di Semenanjung Tanah Melayu sebagai satu perbandingan (Dr Mohd Jamil Al-Sufri, 1992). Antara negeri yang menjadi tempat tinjauan Tujuh Serangkai ialah Johor, Selangor, Kelantan, Negeri Sembilan, Pahang, Singapura (Prof Madya Dr Haji Awang Asbol Haji Mail, 2011) dan Kedah (B.A. Hussainmiya, 1995).

Pada tahun 1954, Laporan setebal 50 halaman yang mengandungi hasil maklumat dari tinjauan ke kampung-kampung dari keempat daerah dan hasil tinjauan perlembagaan dari Negeri-negeri di Semenanjung Tanah Melayu telah disediakan dan disusun oleh Yang Berhormat Pengiran Mohd Yusuf bin Pengiran Haji Abdul Rahim (Abdul Hamid Abas, 1999). Laporan tersebut ditulis dalam bahasa Melayu (B.A. Hussainmiya, 1995). Laporan tersebut disiapkan pada 23 Mac 1954

untuk dihadapkan kepada Sultan Haji Omar Ali Saifuddin III dan Residen British (B.A. Hussainmiya, 1995) (Pengiran DSS Dr Haji Mohammad Bin Pengiran Haji Abd Rahman, 2007). laporan ini digunakan R.W Hickling seorang pakar rang undang-undang bagi menyusun rangka perlembagaan (Abdul Hamid Abas (1999)).

PERUNDINGAN PERLEMBAGAAN

Langkah selanjutnya bagi mencapai Penggubalan Bertulis Negeri Brunei adalah dengan mengadakan Perundingan bersama pihak British. Perundingan Perlembagaan diadakan di London dan Brunei.

a) Perundingan 1957 di London

Pada tahun 1957, perundingan pertama bagi membincangkan penggubalan perlembagaan diadakan di London. Pada 5 September 1957, Baginda Sultan telah berangkat ke London bagi mengetuai rombongan untuk berunding bersama pihak Kerajaan British. Ketibaan Baginda di London disambut oleh Mr. Alan Lennox Boyd, Secretary of State For The Colonies dan Mr, Neil Lawson Q.C. (Dr Mohd Jamil Al-Sufri, 1992).

Perkara yang dibincangkan dalam perundingan tahun 1957 adalah berdasarkan kepada Rang Undang-Undang PNB yang sempat disediakan oleh Dato Panglima Bukit Gantang Di Brunei House, Singapura (Dr Mohd Jamil Al-Sufri, 1992).

Dr Mohd Jamil Al-Sufri (1992) menyatakan Perundingan 1957 sepatutnya dijalankan pada 27 September akan tetapi ditunda kepada 30 September. B.A Hussainmiya (1995) pula menyatakan bahawa baginda Sultan menghadiri 3 sesi perjumpaan dalam perundingan pada tahun 1957. Perjumpaan pertama pada 11 September adalah merupakan *preparatory meeting* yang dipengerusikan oleh Sir John Martin. Perjumpaan kedua dan ketiga iaitu pada 27 dan 30 September dipengerusikan oleh Setiausaha Negara British, Sir Alan Lennox Boyd.

Antara perkara-perkara yang dibincangkan dalam perundingan di London adalah mengenai pelantikan jawatan Menteri Besar untuk menguruskan hal ehwal pentadbiran negara, Setiausaha Negara dan Pegawai Kewangan Negara. Cadangan ini ditangguhkan dan pihak British mencadangkan ianya diusulkan semula selepas Perlembagaan dilaksanakan sekurang-kurangnya 6 bulan. Selain itu, cadangan bagi menghapuskan *Reserved Power* Pesuruhjaya Tertinggi dari perlembagaan diketepikan oleh Setiausaha Negara bagi Tanah Jajahan British (Dr Mohd Jamil Al-Sufri, 1992) (B.A. Hussainmiya, 1995).

Berbeza dengan fokus perundingan untuk membincangkan perihal penggubalan Perlembagaan, pihak British memfokuskan perundingan dan mengusulkan bagi penubuhan satu pertubuhan diantara tiga wilayah Borneo yang pada ketika itu bukan menjadi kepentingan Sultan dalam perundingan (B.A Hussainmiya, 1995).

Secara keseluruhannya, perundingan perlembagaan yang pertama ini memberi kekecewaan terhadap Sultan Omar Ali Saifuddin III kerana baginda menyedari perlu menerima *British-made Constitutions*. Jauh dari harapan baginda bagi memenuhi kehendak rakyat untuk menghapuskan pengaruh kuasa British dalam pentadbiran hal ehwal negara. Namun, kekecewaan ini tidak membuatkan Sultan dan penasihat baginda berputus asa dan terus mempersiapkan satu draf perjanjian yang baru untuk dipertimbangkan pihak British (B.A Hussainmiya, 1995).

b) Perundingan 1958 di Brunei

Pada 27 Oktober 1958, satu mesyuarat telah diadakan di Istana Darul Hana, Brunei antara Sultan Omar Ali Saifuddin III dan Sir Anthony Abell bagi membincangkan semula hasil perundingan 1957 di London. Perundingan 1958 ini diadakan bertujuan untuk menentukan isi-isi penting dari hasil perundingan 1957 (Dr Mohd Jamil Al-Sufri, 1992).

Kemudian pada 2 November 1958, satu mesyuarat khas telah diadakan oleh penasihat Sultan di Istana Darul Hana. Ahli Mesyuarat telah bersepakat untuk menghantar rombongan ke London bagi mengadakan perundingan Perlembagaan yang diketuai oleh baginda Sultan sendiri. Ahli mesyuarat juga membuat keputusan untuk membawa Dato Bukit Gantang dan Neil Lawson Q.C dalam rombongan ke London untuk memberi nasihat berkaitan hal perlembagaan (B.A Hussainmiya, 1995).

c) Perundingan 1959 di London

Pada 14 Mac 1959, jam 10.15 pagi, Sultan Haji Omar Ali Saifuddin III telah berangkat ke London melalui Singapura untuk menghadiri perundingan perlembagaan (Dr Mohd Jamil Al-Sufri, 1992). Perundingan perlembagaan di London bermula 23 Mac 1959 hingga 6 April 1959 (B.A. Hussainmiya, 1995).

Menghadiri perundingan perlembagaan sebagai perwakilan dari Brunei yang diketuai oleh Sultan Omar Ali Saifuddin III adalah Duli Pengiran Pemancha Anak Haji Mohamed Alam; Datu Perdana Menteri Haji Ibrahim bin Mohamed Jaafar; Pehin Orang Kaya Shahbandar Haji Ahmad bin Daud; Pengiran Mohamed Yusof bin Pengiran Haji Abdul Rahim; Inche Marsal bin Maun; Pengiran Mohamed Ali bin Pengiran Haji Mohamed Daud; Pehin Jawatan Dalam Haji Mohamed Noor bin Laksamana Abdul Razak; Pehin Orang Kaya Laksamana Haji Mohamed Taha bin Ratna Diraja Awang Hussin; Pengiran Haji Abu Bakar bin Pengiran Pemancha Mohammed Salleh; dan Pehin Orang Kaya Sanggamara Setia Diraja Abbas bin Ibrahim (B.A Hussainmiya, 2000).

Sementara bagi mewakili perundingan perlembagaan dari pihak kerajaan British diketuai oleh Setiausaha Negara Bagi Tanah Jajahan Mr Alan Lennox Boyd (Dr Pg Haji Mohammad Pg Haji Abd Rahman, 2007).

Antara perkara-perkara yang dibawa sebagai bahan dalam perundingan Perlembagaan di London seperti yang dinyatakan dalam lampiran warkah Sultan Haji Omar Ali Saifuddin kepada

D.C White, Residen British di Brunei adalah seperti pelantikan Menteri Besar dan Setiausaha Kerajaan dan kerja-kerjanya; Bab Nasihat; Kuasa-kuasa Pesuruhjaya Tinggi; Pertahanan dan Hal Ehwal Luar; Perjanjian yang sedia ada; Majlis Mesyuarat – Majlis Mesyuarat, Privy, Kerja dan Undangan; Pilihanraya; Penukaran Kuasa; Perlantikan Penasihat British, Penasihat Undang-undang dan Pegawai Wang Negeri; Kedudukan Penasihat British dalam Majlis Mesyuarat Undang-undang; Pegawai-pegawai yang di dalam kerajaan; Undang-undang Kebangsaan; Pengisytiharan undang-undang tubuh kerajaan dan undang-undang keselamatan, takhta raja dan cara-caranya; Tatacara menterjemah dan meminta syarat-syarat undang-undang tubuh kerajaan; Bahasa Rasmi Negara; Perintah Am; Masa perantaraan tukar pemerintahan dan syarat-syaratnya; Hari yang tetap berjalan kuasa baru; dan, lain-lain perkara yang berbangkit selepas berunding perkara yang tersebut (Dr Pg Haji Mohammad Pg Haji Abd Rahman, 2007).

Di akhir perundingan 1959 di London iaitu pada 6 April, satu draf perjanjian bagi penggubalan satu perlembagaan telah ditandatangani oleh Sultan Omar Ali Saifuddien III dan Setiausaha Negara Bagi Tanah Jajahan Sir Alan Lennox-Boyd (Dr Haji Ramlee Haji Tingkong, 2020). Perjanjian tersebut telah memansuhkan Perjanjian 1888 dan 1905/06 di samping menghapuskan jawatan Residen British dan menggantikannya dengan jawatan Pesuruhjaya Tinggi British (B.A Hussainmiya, 1995). Perjanjian ini dirakamkan menerusi Syair Perlembagaan Negeri Brunei seperti berikut:

*“Enam haribulan April lima puluh sembilan,
Di saat masytari yang kebetulan,
Ditandatangani perlembagaan taulan,
Oleh kedua rombongan berkenaan”*

PENANDATANGANAN PERJANJIAN DAN PENGISYTIHARAN PERLEMBAGAAN NEGERI BRUNEI 1959

Perundingan perlembagaan di antara kerajaan Brunei dan kerajaan British yang mengambil masa kira-kira enam tahun telah mencapai kesepakatan. Penandatanganan dan Pengisytiharan Perlembagaan Negeri Brunei 1959 telah sempurna dijalankan pada 29 September 1959 seperti yang dirakamkan Muda Omar Ali Saifuddien dalam Syair Perlembagaan Negeri Brunei:

*“Menetapkan istiadat tamat dirundingkan,
Dua puluh sembilan hari dimaksudkan,
Bulan sembilan dipersetujukan,
Lima puluh sembilan tahun dinyatakan”*

Tarikh tersebut telah ditetapkan setelah perundingan baginda Sultan Omar Ali Saifuddien III bersama Penasihat Ugama. Sehari sebelum tarikh akhir yang ditetapkan - 30 September - semasa perundingan di London, penandatanganan dokumen Perlembagaan telah dijalankan di Negeri Brunei (B.A. Hussainmiya, 1995). Penandatanganan Dokumen Perlembagaan berlangsung di Lapau, Bandar Brunei (Dr Mohd Jamil Al-Sufri, 1997)

Selain dari menyebutkan tarikh penandatanganan dan pengisytiharan, Muda Omar Ali Saifuddien juga menyatakan hari dan waktu ianya dilangsungkan dalam syair Perlembagaan Negeri Brunei seperti berikut:

*“Saat dimeteraikan dua belas setengah,
Jam waktu dua belas bersama jumlah
Pada hari Selasa jika tak salah,
Dilangsungkan istiadat di Lapau Perintah”*

Menandatangani perjanjian sebagai perwakilan Negeri Brunei ialah baginda Sultan sendiri, Sultan Haji Omar Ali Saifuddien Sa’adul Khairi. Manakala Kerajaan British diwakili oleh Pesuruhjaya Agung British Di Asia Tenggara iaitu Sir Robert Scott (Dr Mohd Jamil Al-Sufri, 1995) (Haji Sulaiman Haji Duraman, 1995) (B.A. Hussainmiya, 1995) (B.A. Hussainmiya, 2000).

Setelah penandatanganan dilaksanakan, Sultan Haji Omar Ali Saifuddien III telah mengisytiharkan penguatkuasaan undang-undangnya sebagaimana titah baginda:

“Perjanjian yang baharu sahaja ditandatangani oleh Tuan Yang Terutama Sir Robert Scott sebagai wakil Seri Baginda Queen dan Beta sendiri adalah menamatkan satu zaman pemerintahan terus oleh kerajaan British di dalam Negeri Brunei. Perjanjian yang baharu sahaja ditandatangani adalah satu keterangan yang nyata dasar-dasar yang dipegang oleh Kerajaan Seri Baginda Queen hendak menggalakkan dan membesarkan kemajuan Perlembagaan dalam tiap-tiap satu jajahan yang termasuk dalam kawalan dan naungan Seri Baginda Queen.”

(Petikan Titah Kebawah Duli Yang Maha Mulia Paduka Seri Maulana Begawan Sultan Haji Omar Ali Saifuddien Sa’adul Khairi Waddien)

Secara umumnya Perlembagaan Negeri Brunei 1995 digubal adalah bertujuan untuk mengambil alih pentadbiran Negeri Brunei dari naungan British sejak tahun 1888 (Dr Haji Dzulkiflee Haji Abdul Latif, 2018). Selain itu, ianya juga memansuhkan perjanjian diantara Negeri Brunei dan British pada tahun 1888 dan tahun 1905/06. Dengan termeterainya penandatanganan Dokumen-dokumen Perlembagaan pada tahun 1959 adalah sebagai satu langkah Negeri Brunei mengambil alih pemerintahan dalam negeri dan juga langkah untuk mencapai semula tarafnya sebagai sebuah negara yang merdeka lagi penuh berdaulat (Haji Sulaiman Haji Duraman, 1995).

Perjanjian yang ditandatangani pada tarikh yang bersejarah tersebut telah menghapuskan jawatan Residen dan menggantikannya dengan pelantikan jawatan Pesuruhjaya Tinggi British yang bertanggungjawab terus ke Pejabat Jajahan British di London. Tugas Pesuruhjaya Tinggi British adalah terhad kepada hal ehwal pertahanan dan hal ehwal keselamatan dalam dan luar negeri berbeza dengan kuasa Residen British yang menjadi penasihat Sultan dan *de facto* pegawai eksekutif utama (Dr Haji Awang Mohd Yusof Haji Awang Damit, 2010).

Menurut Dr Pg Haji Muhammad Pg Haji Abd Rahman (2011), penggabalan Perlembagaan Negeri Brunei 1959 adalah merupakan sejarah dan peristiwa penting bagi Negara Brunei Darussalam kerana ianya telah memberikan identiti Melayu Islam Beraja berdasarkan Perlembagaan tersebut. Perkara ini ditekankan lagi oleh Dr Haji Dzulkiflee Haji Abdul Latif (2018) dengan menyatakan Perlembagaan Negeri Brunei 1959 mengetengahkan konsep Melayu Islam Beraja sebagai kesinambungan sejarah yang mengenalkan identiti adat resam kebudayaan orang-orang Brunei. Agama Islam dan bahasa Melayu diperkukuhkan kepada taraf yang tinggi dengan menjadikan keduanya agama dan bahasa rasmi di dalam perlembagaan.

KANDUNGAN PERLEMBAGAAN NEGERI BRUNEI 1959

Perlembagaan Negeri Brunei 1959 digubal adalah bertujuan untuk mengembalikan kuasa pemerintahan kesultanan Brunei dan menghapuskan kuasa Residen Inggeris. Selain itu, perlembagaan yang digubal adalah bagi mengukuhkan kedudukan agama Islam sebagai agama rasmi negara, bahasa Melayu sebagai bahasa rasmi negara, kedudukan orang-orang melayu, dan juga meningkatkan peluang pendidikan kepada anak-anak tempatan selaras dengan perkembangan Negara. Perkara-perkara tersebut terkandung dalam bahagian-bahagian isi kandungan Perlembagaan Negeri Brunei 1959 (Dr Haji Dzulkiflee Haji Abdul Latif, 2018).

Adapun bahagian-bahagian yang terkandung dalam Perlembagaan Negeri Brunei 1959 secara ringkasnya adalah seperti berikut:

- Bahagian I iaitu Permulaan;
- Bahagian II iaitu Agama;
- Bahagian III iaitu Kuasa Memerintah;
- Bahagian IV iaitu Majlis Mesyuarat Di-Raja;
- Bahagian V iaitu Majlis Mesyuarat Menteri-Menteri;
- Bahagian VI iaitu Majlis Mesyuarat Negara;
- Bahagian VII iaitu Pembentukan Undang-Undang Dan Peraturan Dalam Majlis Mesyuarat Negara;
- Bahagian VIII iaitu Kewangan;
- Bahagian IX iaitu Perkhidmatan Awam;
- Bahagian X iaitu Mohor Kerajaan;
- Bahagian XI iaitu Berbagai-bagai Perkara; dan
- Bahagian XII iaitu Pindaan Dan Tafsiran Perlembagaan.

Dr Haji Awang Mohd Zain Haji Seruddin (2000) menyatakan bahawa Perlembagaan Negeri Brunei 1959 boleh digunakan sebagai sumber untuk mengkaji latar belakang elemen Islam di Negara Brunei Darussalam. Seperti yang telah dibincangkan, Perlembagaan Negeri Brunei 1959 adalah merupakan asas bagi corak pentadbiran dan *formulation of law*. Ia juga merupakan antara rekod sejarah Brunei terpenting yang mengandungi aspek islamisasi Negara Brunei Darussalam.

KESIMPULAN

Hasrat Sultan Omar Ali Saifuddien III untuk merealisasikan Perlembagaan Negeri Brunei 1959 mengambil masa kira-kira enam tahun sebelum mencapai kesepakatan bersama pihak British. Penubuhan jawatankuasa Perlembagaan yang dikenali sebagai Tujuh Serangkai merupakan satu langkah dalam mempersiapkan dan meneliti perkara-perkara yang akan dimuatkan dalam Perlembagaan. Selain itu, perundingan perlembagaan yang diadakan dalam tempoh lebih kurang tiga tahun di Brunei dan London membuktikan kesungguhan kerajaan untuk membentuk Perlembagaan sehingga mencapai kesepakatan dengan penandatanganan perjanjian secara initial di London. Penandatanganan Perjanjian 1959 dan Pengisytiharan Perlembagaan Negeri Brunei 1959 secara rasminya telah diadakan pada 29 September 1959.

Penggubalan Perlembagaan Negeri Brunei 1959 telah membebaskan Negeri Brunei dari terus menjadi sebuah negara di bawah naungan British dan mengembalikan semula identiti dan kedudukan Negeri Brunei Darussalam sebagai sebuah negara yang berkerajaan sendiri berlandaskan kepada falsafah Melayu Islam Beraja. Selain itu, perlembagaan yang digubal pada tahun 1959 telah dapat mengangkat kedudukan Islam sebagai Agama rasmi dalam perlembagaan dan secara tidak langsung memperkukuhkan tamadun Islam di Negara Brunei Darussalam.

RUJUKAN

- (2016). Muda Omar Ali Saifuddien III: Resepsi Tokoh Dan Karya. Negara Brunei Darussalam: Pusat Sejarah Brunei.
- Abdul Hamid Abas. (1999). P.M. Yusuf: Pejuang Kebangsaan Brunei. Negara Brunei Darussalam: Dewan Bahasa Dan Pustaka Brunei.
- B.A. Hussainmiya. (1995). Sultan Omar Ali Saifuddin III and Britain: The Making Of Brunei Darussalam. Kuala Lumpur: Oxford University Press.
- B.A. Hussainmiya. (2000). The Brunei Constitution Of 1959: An Inside History. Bandar Seri Begawan: Brunei Press Sdn Bhd.
- Chua Yan Piaw. (2016). Kaedah dan Statistik Penyelidikan Buku 1: Kaedah Penyelidikan. Malaysia: McGraw Hill Education Sdn. Bhd.
- David E. Gray. (2014). Doing Research In The Real World. Edisi Ke-3. London: SAGE Publications Ltd.
- Dayangku Hajah Aqilah Pengiran Haji Salleh. (2015). Analisis Konten Silibus Mata Pelajaran Tafsir Dan Hadits Serta Kesesuaiannya Dengan Keperluan Remaja Di Sekolah Menengah. Negara Brunei Darussalam: Kolej Universiti Perguruan Ugama Seri Begawan.
- Dr Haji Awang Mohd Yusof Haji Awang Damit. (2010). British dan Pencapaian Brunei Berkerajaan Sendiri: Mengimbas Hubungan Brunei Dan British Sejak Akhir Perang Dunia Kedua Hingga Tahun 1959. 100 Tahun Hubungan Brunei-British 1906-2006: Kumpulan Kertas Kerja Seminar Serantau Sejarah Brunei III. Hlm. 145-167. Brunei Darussalam: Pusat Sejarah Brunei.
- Dr Haji Ramlee Haji Tingkong. (2020). Dokumentasi Sejarah Pembentukan Perlembagaan Negeri Brunei Dalam Syair Perlembagaan Negeri Brunei Karya Muda Omar Ali Saifuddien. Kesultanan Brunei Darussalam. Brunei Darussalam: Persatuan Sejarah Brunei (PESEBAR).

- Haji Dzulkiflee Haji Abdul Latif. (2018). Sejarah Pembentukan Perlembagaan Negeri Brunei 1959. Negara Brunei Darussalam: Dewan Bahasa dan Pustaka Brunei.
- Muda Omar Ali Saifuddin. (2008). Syair Perlembagaan Negeri Brunei. Negara Brunei Darussalam: Dewan Bahasa Dan Pustaka Brunei.
- Haji Sulaiman Haji Duraman. (1995). Perlembagaan Negeri Brunei 1959: Satu Tinjauan Umum Mengenai Proses Pembentukannya. Jurnal Darussalam, Bil. 2, 142-153.
- Pehin Jawatan Dalam Seri Maharaja Dato Seri Utama Dr Haji Mohd Jamil Al-Sufri. (1992). Likuliku Perjuangan Pencapaian Kemerdekaan Negara Brunei Darussalam. Negara Brunei Darussalam: Jabatan Pusat Sejarah Brunei.
- Pehin Jawatan Dalam Seri Maharaja Dato Seri Utama Dr Haji Mohd Jamil Al-Sufri. (1997). Survival Brunei: Dari Perspektif Sejarah. Negara Brunei Darussalam: Jabatan Pusat Sejarah Brunei.
- Pehin Jawatan Luar Pekerma Raja Dato Seri Utama Dr Ustaz Haji Awang Mohd Zain Haji Serudin. (2000). Brunei An Islamic Nation: Islamic Background. Negara Brunei Darussalam: Pusat Da'wah Islamiah, Kementerian Hal Ehwal Ugama.
- Pengiran Dato Seri Setia Dr Haji Mohammad bin Pengiran Haji Abd Rahman. (2007). Islam Di Brunei Darussalam Zaman British (1774-1984). Negara Brunei Darussalam: Dewan Bahasa Dan Pustaka Brunei, Kementerian Kebudayaan Belia Dan Sukan.
- Pengiran Dato Seri Setia Dr. Haji Mohammad bin Pengiran Haji Abdul Rahman. (2011). 3 Penyair Pemikir Muslim. Negara Brunei Darussalam: Pusat Da'wah Islamiah, Kementerian Hal Ehwal Ugama.
- Prof Madya Dr Haji Awang Asbol Haji Mail; Dr Nani Suryani Haji Abu Bakar; Izzah Afiqiah Haji Abdullah. (2012). Tujuh Serangkai: Dari Perspektif Sejarah. Negara Brunei Darussalam: Pusat Sejarah Brunei, Kementerian Kebudayaan Belia dan Sukan.
- Prof Madya Dr Haji Awang Asbol Haji Mail. (2013). Laporan Tujuh Serangkai Daerah Belait: Hubungannya Dengan Pembentukan Perlembagaan Negeri Brunei 1959. Survival Negara bangsa: Himpunan Kertas Kerja Seminar Serantau. Hlm. 169-193. Brunei Darussalam: Pusat Sejarah Brunei.